

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دفتر برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری امور پژوهشی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری پس از بررسی مستندات کنگره، با توجه به جایگاه علمی برگزارکنندگان و کارگروه مربوط به آن، سطح علمی و پژوهشی چهارمین کنگره بین‌المللی علوم انسانی اسلامی را تایید کرد. این موضوع طی نامه‌ای به شماره ۱۳۹۵۶۸ مورخ ۱۳۹۵/۰۷/۰۳ به اطلاع شورای سیاست‌گذاری کنگره رسیده است.

**مجموعه مقالات
چهارمین کنگره بین المللی
علوم انسانی اسلامی**

کمیسیون تخصصی فقه و حقوق اسلامی

اسامی هیئت داوران

کمیسیون «فقه و حقوق اسلامی» رئیس کمیسیون: دکتر محمود حکمت نیا

اسامی داوران به ترتیب حروف الفبا:

- احمد احسانی فر: دکترای حقوق از پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی
- سجاد ایزدهی: دانشیار گروه سیاست پژوهشکده نظام‌های اسلامی پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی
- مصطفی بختیاروند: دانشیار گروه حقوق مالکیت فکری دانشگاه قم
- غلامرضا پیوندی: استادیار گروه فقه و حقوق پژوهشکده نظام‌های اسلامی پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی
- محمد جواد جاوید: استاد گروه حقوق عمومی دانشگاه تهران
- محمود حکمت نیا: استاد گروه فقه و حقوق پژوهشکده نظام‌های اسلامی پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی
- عبدالله رجیبی: استادیار حقوق خصوصی دانشگاه تهران، پردیس فارابی
- اکبر رهنما: دانشیار دانشکده علوم انسانی دانشگاه شاهد
- محمد شجاعیان: استادیار گروه علوم سیاسی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه
- اکبر طلاهی: طرفی: استادیار مرکز مطالعات عالی انقلاب اسلامی دانشگاه تهران
- سید محمد مهدی غمما: عضو هیئت علمی گروه حقوق عمومی دانشکده معارف اسلامی و حقوق دانشگاه امام صادق (علیه السلام)
- مصطفی کاظمی نجف‌آبادی: استادیار پژوهشگاه حوزه و دانشگاه
- سید محمد حسین کاظمینی: دانش‌آموخته دکتری حقوق عمومی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران
- علی محمدی: استادیار گروه فقه و حقوق پژوهشکده نظام‌های اسلامی پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی
- محمد مهدی مقدادی: عضو هیئت علمی دانشکده حقوق دانشگاه مفید
- مصطفی نصرآبادی: پژوهشگر فقه و حقوق
- فرج‌الله هدایت‌نیا: دانشیار گروه فقه و حقوق پژوهشکده نظام‌های اسلامی پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی
- محمد یزدیان محمدی: کارشناسی ارشد دانشگاه علامه طباطبائی (ره)

سرشناسه	کنگره بین‌المللی علوم انسانی اسلامی (چهارمین: ۱۳۹۶: تهران)
عنوان و نام پدیدآور	International Conference on Islamic Humanities (4th : 2017 : Tehran)
مجموعه مقالات چهارمین کنگره بین‌المللی علوم انسانی اسلامی نویسندگان جمعی از نویسندگان مقاله در چهارمین کنگره بین‌المللی علوم انسانی اسلامی: حامیان برگزاری کنگره مرکز پژوهش‌های علوم انسانی اسلامی صدرا... (و دیگران):	ویراستار مرتضی طباطبایی.
مشخصات نشر	تهران: آفتاب توسعه، ۱۳۹۸-۱۰ ج.
مشخصات ظاهری	شابک: ۹۷۸۹۶۴۷۸۶۷۶۸۹: دوره: ۲۱. ج.: ۹۷۸۹۶۴۷۸۶۷۷۰: ۲. ج.: ۹۷۸۹۶۴۷۸۶۷۷۱۹: ۳. ج.: ۹۷۸۹۶۴۷۸۶۷۷۳۳: ۴. ج.: ۹۷۸۹۶۴۷۸۶۷۷۴۰: ۵. ج.: ۹۷۸۹۶۴۷۸۶۷۷۵۷: ۶. ج.: ۹۷۸۹۶۴۷۸۶۷۷۶۴: ۷. ج.: ۹۷۸۹۶۴۷۸۶۷۷۷۱: ۸. ج.: ۹۷۸۹۶۴۷۸۶۷۷۸۸: ۹. ج.: ۹۷۸۹۶۴۷۸۶۷۷۹۵: ۱۰. ج.: ۹۷۸۹۶۴۷۸۶۷۷۹۵
وضعیت فهرست نویسی	فیبیا
یادداشت	کتابنامه.
مندرجات	۱. کمیسیون تخصصی تعلیم و تربیت اسلامی. - ج. ۲. کمیسیون تخصصی فلسفه و روش‌شناسی علوم انسانی اسلامی. - ج. ۳. کمیسیون تخصصی مدیریت اسلامی. - ج. ۴. کمیسیون تخصصی علوم سیاسی اسلامی. - ج. ۵. کمیسیون تخصصی اقتصاد اسلامی. - ج. ۶. مقالات کمیسیون تخصصی تمدن نوین اسلامی. - ج. ۷. مقالات کمیسیون تخصصی روان‌شناسی اسلامی. - ج. ۸. مقالات کمیسیون تخصصی هنر و معماری اسلامی. - ج. ۹. مقالات کمیسیون تخصصی فقه و حقوق اسلامی. - ج. ۱۰. مقالات کمیسیون تخصصی ارتباطات و جامعه‌شناسی اسلامی. -
موضوع	علوم انسانی (اسلام) - کنگره‌ها
موضوع	Humanities (Islam) -- Congresses
موضوع	علوم انسانی -- کنگره‌ها
موضوع	Humanities -- Congresses
شناسه افزوده	مرکز پژوهش‌های علوم انسانی اسلامی صدرا
رده بندی کنگره	BP۲۳۲
رده بندی دیویی	۲۹۷/۴۸۵
شماره کتابشناسی ملی	۵۹۴۰۳۹۸

مجموعه مقالات چهارمین کنگره بین‌المللی علوم انسانی اسلامی

جلد نهم | کمیسیون تخصصی فقه و حقوق اسلامی

ناشر: انتشارات آفتاب توسعه (ناشر آثار مرکز پژوهش‌های علوم انسانی اسلامی صدرا)

نویسندگان: جمعی از نویسندگان مقاله در چهارمین کنگره بین‌المللی علوم انسانی اسلامی

ویراستار: مرتضی طباطبایی

طراحی جلد: سید ایمان نوری نجفی

صفحه آرای: یوسف بهرخ

نوبت و سال انتشار: نخست، بهار ۱۳۹۸

شمارگان: ۵۰۰ دوره

شابک دوره: ۹-۶۸-۷۸۶۷-۷۸۶۴-۹۷۸

شابک: ۸-۷۸-۷۸۶۷-۷۸۶۴-۹۷۸

حق چاپ برای ناشر محفوظ است

نشانی ناشر: تهران، خیابان جمهوری اسلامی، خیابان کشوردوست، کوچه نوشیروان،

پلاک ۲۶، طبقه چهارم، مرکز پژوهش‌های علوم انسانی اسلامی صدرا

کد پستی: ۱۳۱۶۷۳۴۴۵۸

تلفکس: ۰۹۰۵۶۰۶۶۴

www.sccsr.ac.ir

پایگاه اینترنتی:

info@sccsr.ac.ir

رایانامه:

فهرست مطالب

کمیسیون تخصصی فقه و حقوق اسلامی

۹	ممنوعیت فقهی استفاده از سلاح هسته‌ای در شرایط اضطرار جنگی احمد احسانی فر
۳۵	نقض حیثیت معنوی در قلمرو شهادت شهود و جرح شاهد حسین جاور، حسین هوشمند فیروزآبادی
۵۵	گفتار در روش‌شناسی مطالعات حقوقی در حقوق ایران عبدالله رجبی
۸۱	بررسی مقایسه‌ای مبانی حقوق بشر اسلامی با اعلامیه جهانی حقوق بشر محمد طادی، دکتر رضا جلالی
۱۰۳	طراحی نظام جامع حمایت خانواده فرج‌الله هدایت‌نیا
۱۲۷	بررسی نتایج کم‌رنگ شدن نقش مادری در قوانین داخلی و بین‌المللی با عنایت به حقوق مادران در آیات قرآن محمود شفیعی
۱۴۹	محدودیت زمینه استفاده در قراردادهای مجوز بهره‌برداری حق اختراع در حقوق اتحادیه اروپایی، امریکایی، ایران و فقه امامی سیدمحمد هادی قبولی درافشان، مصطفی بختیاروند، حجت کرمی

- ۱۶۵ الگوی احیای حقوق عامه با تحول در نظام هنجارها و ساختارهای قضایی جمهوری اسلامی ایران
سیدمحمد مهدی غمامی
- ۱۸۵ کاربرد روش معناشناسی در علوم انسانی قرآن‌بنیان؛ مطالعه موردی: مفهوم «قسط» در قرآن کریم
محمدحسین اخوان طبسی، روح‌الله داوری
- ۲۱۳ جایگاه حقوق طبیعی در اندیشه حقوق شیعی
ایمان سهرابی
- ۲۳۷ الزامات و راهکارهای ایجاد نهاد ملی حقوق بشر در جمهوری اسلامی ایران (در پرتو قانون اساسی، حقوق بشر اسلامی، اعلامیه پاریس و رویه کشورها)
اکبر طلاپکی طرفی، محمدصالح عطار
- ۲۶۵ تطبیق آرای جان فینیس و مرتضی مطهری در زمینه حقوق طبیعی
ایمان سهرابی
- ۲۸۹ ماهیت سیاست‌های شرعی و اصول استنباط آنها از ادله شرعی
ابوالحسن حسینی
- ۳۰۷ مسئولیت حقوقی دولت و رویکرد دین در پزشکی بازساختی
محمدجواد جاوید
- ۳۲۳ اصول حقوق بشردوستانه در اسلام با نگاهی به حقوق بین‌الملل
عبدالحکیم سلیمی
- ۳۴۷ استقلال ضمانت‌نامه‌های بانکی در حقوق تجارت بین‌الملل، حقوق ایران و فقه امامیه (عبور از تبعیت به سوی استقلال)
سیدمحمد هادی قبولی درافشان، مصطفی بختیاروند
- ۳۶۳ حق بافروش کالا در کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا (۱۹۸۰) و امکان‌سنجی آن در فقه امامیه
علی‌اکبر جعفری ندوشن
- ۳۸۷ ادله اثبات نسب و اثبات آن به وسیله آزمایش ژنتیک
حوا عرب‌انصاری

محدودیت زمینه استفاده در قراردادهای مجوز بهره‌برداری حق اختراع در حقوق اتحادیه اروپایی، امریکا، ایران و فقه امامی

سید محمد هادی قبولی درافشان

استادیار گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی دانشگاه فردوسی مشهد، ایران، مشهد

h.ghaboli@um.ac.ir

مصطفی بختیاروند

استادیار گروه حقوق مالکیت فکری دانشگاه قم، ایران، قم

m.bakhtiarvand@qom.ac.ir

حجت کرمی

دانش‌آموخته کارشناسی ارشد حقوق مالکیت فکری دانشگاه قم، ایران، قم

karamihojat99@yahoo.com

چکیده

از جمله محدودیت‌های مقرر در قراردادهای مجوز بهره‌برداری از حق اختراع، محدودیت زمینه استفاده است که به صورت شرط ضمن عقد در قرارداد می‌آید و بر اساس آن، مجوزگیرنده از بهره‌برداری از اختراع در یک یا چند زمینه معین منع می‌شود. با توجه به محدودیت‌هایی که این شرط برای اشخاص ایجاد می‌کند، شرط مذکور ممکن است موجب لطمه به رقابت آزاد در بازار شود. بنابراین به طور معمول، در حقوق رقابت ممنوعیت‌هایی درباره این شرط محدودکننده در نظر گرفته می‌شود و کشورها در قوانین راجع به رقابت به مقابله با آثار ضد رقابتی محدودیت زمینه استفاده پرداخته‌اند. در قوانین اتحادیه اروپایی و امریکا به طور

صریح از محدودیت زمینه استفاده نام برده نشده است، ولی احکام آن را می‌توان در آیین‌نامه‌ها و قواعد راهنمای این نظام‌ها یافت. در حقوق ایران با توجه به قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی در مواردی که این شرط مخل رقابت باشد، ممنوع است. با این حال، محدودیت زمینه استفاده در مواردی ممکن است برای رقابت، سودمند و در نتیجه صحیح باشد. در صورت معلوم و معین و جزئی بودن زمینه محدود شده، با استناد به حقوق موضوعه ایران و فقه امامی نیز می‌توان این شرط را صحیح دانست.

کلیدواژگان: مجوز بهره‌برداری، حق اختراع، محدودیت زمینه استفاده، سلب حق.

مقدمه

محدودیت زمینه استفاده^۱ شرطی در قرارداد مجوز بهره‌برداری است که مجوزدهنده حق اختراع بر اساس آن، حدود و حوزه‌ای را که مجوزگیرنده مجاز به استفاده از پروانه اختراع است مشخص، و به نوعی بهره‌برداری از آن را محدود می‌کند. در این نوع محدودیت مجوزگیرنده از بهره‌برداری از منافع موجود در اختراع در برخی زمینه‌های فنی منع می‌شود. تعیین مواردی که مجوزگیرنده از آنها منع می‌شود هم می‌تواند به صورت منفی و هم مثبت باشد؛ یعنی یا مجوزدهنده به طور صریح مواردی را که مجوزگیرنده از استفاده از اختراع در آن زمینه‌ها ممنوع است مشخص می‌کند و یا مواردی را که مجوزگیرنده فقط در آن زمینه‌ها مجاز به بهره‌برداری است تعیین می‌کند که این امر نیز مجوزگیرنده را از استفاده در زمینه‌های دیگر منع می‌کند. البته در محدودیت زمینه استفاده معمولاً موارد مجاز استفاده به طور صریح ذکر می‌شود تا موارد ممنوعه تعیین گردد. برای مثال در قرارداد مجوز ساخت یک محصول دارویی شرط می‌شود که از آن فقط در دامپزشکی استفاده شود که در این صورت کاربردهای دیگر آن دارو ممنوع می‌شود (میرز، ۱۹۹۱، ص ۳۶۶). براین اساس در صورتی که استفاده‌کننده از اختراع، از موارد مشخص شده تجاوز کند حقوق انحصاری صاحب پروانه اختراع نقض شده تلقی می‌شود و مجوزدهنده می‌تواند علیه او طرح دعوا کند.

با توجه به اینکه محدودیت زمینه استفاده در قراردادهای مجوز بهره‌برداری موجب ایجاد محدودیت‌هایی بر مجوزگیرنده می‌شود، این شرط می‌تواند به رقابت آزاد بین رقبا آسیب برساند و حتی در مواردی موجب تقسیم بازار یا مشتریان شود که اعمالی ضد رقابتی به شمار می‌آیند. بنابراین

1. field of use restriction (field of use limitation)

شرط یادشده در حقوق کشورهای مختلف به عنوان یکی از محدودیت‌های ضدرقابتی مطرح شده است.

در عین حال، از مزایای محدودیت زمینه استفاده این است که اختراع را از استفاده‌های مفراط در امان نگاه می‌دارد. همچنین این محدودیت موجب ایجاد انگیزه برای مجوزدهی و ورود اختراع به بازار می‌شود که این موارد برای رقابت در بازار سودمند هستند. به همین دلیل در قوانین بسیاری از کشورها آثاری رقابتی برای این نوع محدودیت شناخته شده است.

وجود آثار رقابتی در کنار آثار ضدرقابتی در محدودیت زمینه استفاده، موجب شده است که کشورهای مختلف نسبت به این نوع محدودیت حساسیت نشان دهند و با بررسی و دقت بیشتری نسبت به ضد رقابتی بودن آن تصمیم بگیرند. این موضوع همواره در اتحادیه اروپایی و امریکا کانون بحث بوده و در قواعد راهنما و پرونده‌های حقوقی به آن اشاره شده است.

در این مقاله تلاش می‌شود تا ضمن تبیین مفهوم محدودیت زمینه استفاده در نظام‌های حقوقی اتحادیه اروپایی و امریکا و بیان انواع آن، واکنشی را که هر یک از این دو نظام به این نوع محدودیت نشان داده‌اند بررسی گردد. در پایان نیز این نوع محدودیت در حقوق ایران و فقه امامی و اکاوی شده است.

۱. مفهوم محدودیت زمینه استفاده در اتحادیه اروپا و امریکا

در اتحادیه اروپایی محدودیت زمینه استفاده به عنوان محدودیتی بر مجوزگیرنده نسبت به زمینه‌های فنی استفاده، بازارهای محصول و یا بخش‌های صنعتی تعریف شده است (راهنمای انتقال فناوری EU، ۲۰۱۴، بند ۲۰۸). منظور از زمینه‌های فنی استفاده، روش‌های مختلف برای تولید است و باید برای تعیین آن به طور عینی به ویژگی‌های بارز و مهم محصول قراردادی رجوع کرد (همان، بند ۲۰۹).

در واقع در موارد بسیاری می‌توان یک فناوری را برای ساختن محصولات مختلف مورد استفاده قرار داد یا در محصولات متعلق به بازار محصولات مختلف به کار گرفت. برای مثال یک فناوری جدید قالب‌گیری می‌تواند هم برای ساختن بطری‌های پلاستیکی و هم برای ظروف یک‌بار مصرف استفاده شود که هر محصول به بازار جداگانه‌ای تعلق دارد. با این حال، یک بازار محصول ممکن است چند زمینه فنی استفاده را در برگیرد؛ مثلاً یک فناوری جدید موتوری ممکن است هم در موتورهای چهارسیلندر و هم شش‌سیلندر مورد بهره‌برداری قرار گیرد. همچنین یک فناوری تولید تراشه ممکن است هم برای تولید تراشه‌های دارای چهار CPU و هم برای تراشه‌های دارای بیشتر

از چهار CPU استفاده شود. مجوز بهره‌برداری که استفاده از فناوری تحت مجوز را نسبت به مثلاً موتورهای چهارسیلندر و تراشه‌های تا میزان چهار CPU محدود کند، محدودیت زمینه استفاده را محقق می‌کند (همان، بند ۲۰۸).

در اتحادیه اروپا، بر خلاف ایالات متحده، محدودیت زمینه استفاده از محدودیت مشتری^۱ تفکیک شده است. محدودیت مشتری یعنی اینکه گروه خاصی از مشتری‌ها مشخص شوند و فروش به چنین مشتریانی ممنوع گردد (ون‌بیل و بلیس، ۲۰۰۵، ص ۶۸۸). از آنجا که محدودیت زمینه استفاده تحت پوشش معافیت از ممنوعیت قرار گرفته است و برخی از انواع محدودیت مشتری بر اساس مواد (۱)(c) ۴ و (۲)(b) ۴ آیین‌نامه معافیت ممنوعیت انتقال فناوری^۲ (آیین‌نامه معافیت) محدودیت محض تلقی می‌شوند، تفکیک این دو نوع محدودیت از یکدیگر اهمیت دارد. این امر که محدودیت فنی زمینه استفاده نسبت به گروه خاصی از مشتریان در یک بازار محصول مصداق داشته باشد، دال بر این نیست که محدودیت به عنوان محدودیت مشتری محسوب شود. برای نمونه، این واقعیت که مشتریان خاصی غالباً و منحصراً تراشه‌های بیشتر از چهار CPU خریداری می‌کنند موجب نمی‌شود که قرارداد مجوزی که نسبت به تراشه‌های بیشتر از چهار CPU محدود شده است محدودیت مشتری به شمار آید. بنابراین زمینه استفاده باید به طور عینی و با ارجاع به ویژگی‌های مشخص و مهم محصول قراردادی تعیین شود (راهنمای انتقال فناوری EU، ۲۰۱۴، بند ۲۰۹). همچنین از آنجا که برخی محدودیت‌های تولید^۳ بر اساس ماده (۱)(b) ۴ آیین‌نامه معافیت محدودیت محض هستند، باید توجه داشت که محدودیت زمینه استفاده، محدودیت تولید تلقی نمی‌شود؛ زیرا محدودیت زمینه استفاده تولید را محدود نمی‌کند و مجوزگیرنده می‌تواند در زمینه استفاده مجوز داده شده تولید کند (همان، بند ۲۱۰).

در ایالات متحده آمریکا محدودیت زمینه استفاده به طور کلی به محدودیت‌های جزئی نسبت به استفاده از پروانه اختراع اطلاق می‌شود، خواه مربوط به بازار، استفاده‌های فنی، غیرفنی و خواه حتی مربوط به مشتری باشد (راتزن، ۲۰۱۴، ص ۳). با توجه به این تعریف، در آمریکا محدودیت زمینه استفاده معنای وسیع‌تری نسبت به اتحادیه اروپایی دارد؛ زیرا در این تعریف محدودیت مشتری نیز نوعی از محدودیت زمینه استفاده محسوب می‌شود، در حالی که گفتیم در اتحادیه

1. Customer restriction
2. Technology Transfer Block Exemption Regulation (Regulation 316/2014)
3. Output restriction

اروپایی این دو مفهوم از یکدیگر جدا هستند.

۱-۱. وضعیت حقوقی محدودیت زمینه استفاده در اتحادیه اروپا

در اتحادیه اروپا مشروعیت محدودیت زمینه استفاده بر اساس بندهای اول و سوم ماده ۱۰۱ معاهده عملکرد اتحادیه اروپایی^۱ (معاهده عملکرد) ارزیابی می‌شود. بند اول ماده ۱۰۱، قراردادهای بین بنگاه‌هایی را که تجارت بین دولت‌های عضو را تحت تأثیر قرار دهند و ماهیت یا اثرشان ممنوعیت، محدودیت یا تحریف رقابت در بازار داخلی باشد، منع می‌کند. بند سوم ماده ۱۰۱ شرایطی را بیان می‌کند که با وجود آنها قراردادهای مشتمل بر محدودیت از اعمال بند اول ماده ۱۰۱ معاف می‌شود و آن در صورتی است که توافقات یا تصمیمات بنگاه‌ها یا اتحادیه بنگاه‌ها و یا هر اقدام یا هر دسته از اقدامات مشترک به بهبود تولید یا توزیع محصولات یا پیشرفت فنی یا اقتصادی با اختصاص سهم عادلانه‌ای از سود حاصله به مصرف‌کنندگان کمک کند، بدون آنکه اولاً محدودیت‌هایی را که برای دسترسی به این اهداف ضروری نیستند بر بنگاه‌های مربوط تحمیل کند و ثانیاً امکان حذف رقابت را در بخش‌های اساسی محصولات مورد نظر برای چنین بنگاه‌هایی فراهم آورد. بنابراین باید بررسی کرد که محدودیت زمینه استفاده می‌تواند مشمول بند اول ماده ۱۰۱ شود و یا اینکه شرایط بند سوم ماده ۱۰۱ در آن جمع می‌شود یا خیر.

سند دیگری که در اتحادیه اروپا برای بررسی مشروعیت زمینه استفاده مورد استناد قرار می‌گیرد، آیین‌نامه معافیت است. در این آیین‌نامه محدودیت‌هایی به عنوان محدودیت محض ذکر شده است که البته محدودیت زمینه استفاده از این دسته نیست (راهنمای انتقال فناوری EU، ۲۰۱۴، بند ۱۱۳). آیین‌نامه مذکور همچنین برای اعمال معافیت شرایطی را بیان می‌کند که باید بررسی کرد محدودیت زمینه استفاده تا چه حد می‌تواند این شرایط را داشته باشد.

قبلاً در اتحادیه اروپا تصور می‌شد که زمینه استفاده، خارج از محدوده بند اول ماده ۱۰۱ قرار می‌گیرد. در مقررات سابق قراردادهای مجوز بهره‌برداری دانش فنی بیان شده بود که محدودیت زمینه استفاده محدودکننده رقابت نیست؛ زیرا مجوزگیرنده حق انتقال دانش فنی برای مقاصد محدود را دارد؛ اما در یک پرونده^۲ دیوان دادگستری اروپا به این نتیجه رسید که التزام مجوزگیرنده به اینکه تجهیزات مجوز داده شده فقط برای نوع خاصی از تخته‌ها به فروش برسد، مخالف بند اول

1. Treaty on the Functioning of the European Union.

2. *Windsurfing International v. Commission* 193/83 [1986] ECR 611

ماده ۱۰۱ است؛ زیرا تخته‌ها از حوزه اختراع مجوز داده شده خارج‌اند (راتزن، ۲۰۱۴، ص ۵). در قواعد راهنمای انتقال تکنولوژی نیز بیان شده که شرط اعمال معافیت از ممنوعیت این است که محدودیت زمینه استفاده از حوزه فناوری مجوز داده شده فراتر نرود؛ مانند موردی که مجوزدهنده در استفاده از فناوری خود محدود می‌شود؛ زیرا در چنین مواردی قرارداد به تسهیم بازار منتهی می‌شود (راهنمای انتقال فناوری EU، ۲۰۱۴، بند ۱۱۳).

محدودیت زمینه استفاده ممکن است آثار رقابتی از طریق تشویق مجوزگیرنده به اعطای مجوز فناوری‌اش برای کاربردهایی که در خارج از حوزه تمرکز اصلی قرار دارند داشته باشد. آثار رقابتی محدودیت زمینه استفاده می‌تواند اشاعه فناوری را در پی داشته باشد که در نهایت منجر به بهره‌وری‌هایی از نظر قیمت و کیفیت محصول برای مصرف‌کنندگان گردد؛ زیرا آنها می‌توانند از محصولات جدید و تازه منتفع شوند. از طرف دیگر، اگر در چنین شرایطی مجوزدهنده نتواند مجوزگیرنده را از بهره‌برداری در زمینه‌های دیگری که خود بهره‌برداری می‌کند یا در زمینه‌هایی که قیمت فناوری هنوز به‌خوبی ثابت نیافته است، منع کند ممکن است تمایلی به اعطای مجوز نداشته باشد یا دست‌کم حق امتیاز بالاتری تعیین کند. بنابراین می‌توان گفت محدودیت زمینه استفاده برای دستیابی به بهره‌وری‌های ذکر شده ضروری است (بومگارتتر، ۲۰۱۳، ص ۱۹۶).

از آنجا که اتحادیه اروپا برای ارزیابی محدودیت‌های مقرر در قراردادهای انتقال فناوری، بین قراردادهای بین‌رقبا و غیررقبا تفکیک قائل شده است، محدودیت زمینه استفاده در قرارداد بین‌رقبا و غیررقبا به طور جداگانه بررسی می‌شود. گفتنی است که در اتحادیه اروپا بین محدودیت زمینه استفاده برابر^۱ و نابرابر^۲ تفکیک شده است و محدودیت زمینه استفاده نابرابر بیشتر می‌تواند بند اول ماده ۱۰۱ را نقض کند؛ اما محدودیت زمینه استفاده برابر بعید است که مشمول بند اول ماده ۱۰۱ شود؛ زیرا این محدودیت طرفین را از رقابت در زمینه استفاده یک‌سان منع نمی‌کند (راتزن، ۲۰۱۴، ص ۵).

۱-۱-۱. محدودیت زمینه استفاده بین رقا

در اتحادیه اروپا محدودیت زمینه استفاده بر مجوزگیرنده در قراردادهای بین‌رقبای واقعی یا بالقوه تا حد بیست درصد سهم بازار از ممنوعیت معاف است. نگرانی اصلی رقابتی در مورد قرارداد دارای محدودیت زمینه استفاده این است که مجوزگیرنده در خارج از زمینه مجوز داده شده از تبدیل

1. symmetrical field of use restriction
2. asymmetrical field of use restriction

شدن به یک قدرت رقابتی باز بماند. این خطر درباره مجوز متقابل بین رقبا در جایی که قرارداد محدودیت زمینه استفاده نابرابر را مقرر می کند بیشتر است. محدودیت زمینه استفاده وقتی نابرابر^۱ است که یک طرف نسبت به استفاده از فناوری مجوز داده شده در یک بخش صنعتی، بازار محصول یا زمینه فنی استفاده مجاز و طرف دیگر نسبت به دیگر فناوری مجوز داده شده در یک بخش صنعتی، بازار محصول یا زمینه استفاده دیگر مجاز باشد. نگرانی های رقابتی به ویژه ممکن است در جایی که توانایی مجوزگیرنده که با استفاده از فناوری مجوز داده شده تقویت شده است، برای تولید محصولات خارج از زمینه استفاده از طریق فناوری خودش مورد استفاده قرار گیرد. اگر قرارداد به هدایت مجوزگیرنده به کاهش تولید خارج از زمینه استفاده مجوز داده شده بینجامد، ممکن است مشمول بند اول ماده ۱۰۱ گردد. بعید است که محدودیت زمینه استفاده برابر^۲ یعنی قراردادهایی که در آن به طرفین مجوز استفاده از فناوری یکدیگر در زمینه های استفاده یکسان داده شده، مشمول بند اول ماده ۱۰۱ شوند. چنین قراردادهایی رقابتی را که می توانست در غیاب قرارداد موجود باشد، محدود نمی کنند. بعید است قراردادهایی که صرفاً مجوزگیرنده را قادر می سازند تا بدون نگرانی از ادعاهای نقض توسط مجوزدهنده، به توسعه و بهره برداری از فناوری خود بپردازد، مشمول بند اول ماده ۱۰۱ شوند. در چنین شرایطی محدودیت زمینه استفاده، رقابتی را که بدون وجود قرارداد بین طرفین وجود داشته است محدود نمی کند. با این حال، اگر مجوزگیرنده فعالیت های خود را در خارج از زمینه استفاده مجوز داده شده بدون توجیه اقتصادی خاتمه یا کاهش دهد، این عمل ممکن است قرینه ای بر یک قرارداد تسهیم بازار باشد که بر اساس ماده (۱)(c) ۴ آیین نامه معافیت محدودیت محض تلقی می شود (راهنمای انتقال فناوری EU، ۲۰۱۴، بند ۲۱۳).

گاهی محدودیت زمینه استفاده با مجوز انحصاری یا منفرد همراه می شود و از این راه توانایی مجوزدهنده در بهره برداری از اختراع یا اعطای مجوز آن به دیگران محدود می گردد. در این موارد، قرارداد بر اساس نوع اخیر (مجوز انحصاری یا منفرد) ارزیابی می شود؛ به ویژه در قراردادهای بین رقبا که ممکن است طبق ماده (۱)(c) ۴ آیین نامه معافیت محدودیت محض تلقی شود (همان، بند ۲۱۱).

از مجموع آنچه گفته شد می توان نتیجه گرفت که محدودیت زمینه استفاده بین رقبا، فی نفسه محدودکننده رقابت نیست؛ اما این محدودیت در برخی موارد می تواند آثار ضد رقابتی داشته باشد؛

1. Asymmetric
2. Symmetric

یعنی جایی که محدودیت‌های زمینه استفاده نابرابر برای طرفین مقرر شود که به محدودیت‌های رقابتی دیگر مانند کاهش تولید یا تقسیم بازار بینجامد. همچنین محدودیت زمینه استفاده در مواردی با دیگر انواع محدودیت از جمله مجوز انحصاری همراه می‌شود که احتمال محدودیت رقابت را دوچندان می‌کند.

۱-۱-۲. محدودیت زمینه استفاده بین غیررقبا

محدودیت زمینه استفاده در قراردادهای بین غیررقبا تا میزان سی درصد سهم بازار از ممنوعیت معاف است. محدودیت زمینه استفاده در قراردادهای بین غیررقبا که مجوزدهنده یک یا چند بازار محصول یا زمینه استفاده را برای خود نگاه می‌دارد معمولاً غیر محدودکننده و افزایش‌دهنده بهره‌وری اقتصادی است. این قراردادها موجب افزایش انتشار فناوری از طریق انگیزه دادن به مجوزدهنده برای اعطای مجوز برای استفاده از زمینه‌هایی می‌شود که خود نمی‌خواهد از آنها بهره‌برداری کند. اگر مجوزدهنده نتواند موجب منع مجوزگیرنده‌ها از بهره‌برداری در زمینه‌هایی شود که خود از آنها بهره‌برداری می‌کند ممکن است انگیزه‌اش برای اعطای مجوز تضعیف شود (همان، بند ۲۱۴).
براین اساس می‌توان نتیجه گرفت که محدودیت زمینه استفاده در بین غیررقبا به دلیل آثار رقابتی آن اصولاً مشمول بند اول ماده ۱۰۱ نمی‌شود؛ به‌علاوه اینکه شرایط بند سوم ماده ۱۰۱ نیز می‌تواند در مورد محدودیت زمینه استفاده بین غیررقبا محقق شود. ضمانت اجرای محدودیت زمینه استفاده در صورتی که مشمول بند اول ماده ۱۰۱ شود، به استناد بند دوم این ماده بطلان قرارداد است.

۱-۲. وضعیت حقوقی محدودیت زمینه استفاده در امریکا

در حقوق امریکا محدودیت زمینه استفاده در قرارداد مجوز بهره‌برداری بر اساس ماده اول قانون شرم‌من مورد ارزیابی قرار می‌گیرد که قراردادهای محدودکننده تجارت را منع می‌کند. البته این ماده بسیار عام است و برای تشخیص محدودکننده بودن قراردادهای مجوز بهره‌برداری در امریکا دو قاعده غیرقانونی بودن ذاتی^۱ و ضابطه منطقی^۲ وجود دارد که بر اساس آنها اثر محدودکننده قرارداد مشخص می‌شود.

1. Per se illegality
2. The rule of reason

در امریکا مشروعیت محدودیت زمینه استفاده در یک پرونده^۱ توسط دیوان عالی کشور، با احتساب این نوع محدودیت به عنوان بهره‌برداری صحیح، پذیرفته شده است. در این پرونده شرکت تلفن و تلگراف امریکایی قرارداد مجوز بهره‌برداری حق اختراع نوعی آمپلی فایر را که هم در تجهیزات نمایش تصویر متحرک و هم در تجهیزات رادیویی شخصی قابل استفاده بود، با مجوزگیرندگان منعقد کرده بود. قرارداد مجوز مورد بحث شامل محدودیت زمینه استفاده‌ای بدین مضمون بود که مجوزگیرنده، اختراع را فقط در استفاده‌های غیرتجاری اعمال کند. در دعوی مذکور که در سال ۱۹۳۸ مطرح شد، این نوع محدودیت مورد قبول دیوان عالی کشور امریکا قرار گرفت. پس از این پرونده، دادگاه‌های امریکا در مواجهه با محدودیت زمینه استفاده از حکم دیوان عالی کشور تبعیت می‌کردند (بومگارتتر، ۲۰۱۳، ص ۲۰۲-۲۰۳).

در امریکا همچنین آثار رقابتی برای محدودیت زمینه استفاده شناخته شده است؛ با این استدلال که محدودیت‌های زمینه استفاده، محدودیت‌های سرزمینی و سایر محدودیت‌ها در قرارداد مجوز بهره‌برداری حقوق مالکیت فکری ممکن است از طریق مجاز نمودن دارنده اختراع به بهره‌برداری از حق مالکیت فکری اش به مؤثرترین نحو ممکن، اهداف رقابتی را دنبال کنند (دپارتمان عدالت ایالات متحده، ۲۰۱۷، ص ۵). برای محدودیت زمینه استفاده عمودی بین طرفین یعنی اشخاصی که رقیب نیستند و در سطح‌های مختلف قرار دارند ضابطه منطقی اعمال می‌شود. طبق ضابطه منطقی معمولاً به مشروعیت این نوع قراردادها حکم می‌شود، مگر اینکه طرفین قدرت بازاری درخور توجهی داشته باشند. همچنین محدودیت زمینه استفاده افقی بین اشخاصی که رقیب‌اند و در یک سطح قرار دارند نیز بر اساس ضابطه منطقی ارزیابی می‌شود؛ ولی محدودیت زمینه استفاده‌ای که موجب تقسیم بازار یا ایجاد کارتل شود، ذاتاً غیرقانونی است. البته در این زمینه معیار مشخصی وجود ندارد که چه موقع محدودیت زمینه استفاده منجر به تقسیم بازار یا ایجاد کارتل می‌شود. با این حال، در باره محدودیت‌های زمینه استفاده متعدد به منظور کنترل بر تمام یک بخش صنعتی به‌ویژه در قراردادهای مجوز انحصاری و متقابل خطر تقسیم بازار وجود دارد. این خطر حتی در قراردادهای افقی بیشتر است. این نکته نیز باید در نظر گرفته شود که محدودیت زمینه استفاده انحصاری همیشه منجر به تقسیم بازار نمی‌شود، بلکه این امر به ساختار بازار و قدرت بازاری طرفین بستگی دارد (راتزن، ۲۰۱۴، ص ۸ و ۹).

ضمانت اجرایی که در امریکا برای تخطی از ممنوعیت‌های حقوق رقابت در نظر گرفته

1. *General Talking Picture Crop. v. Western Electric Co.*, 304 U.S. 175(1938)

می‌شود، بطلان قرارداد است (غفاری فارسانی، ۱۳۹۳، ص ۴۲۹). محدودیت زمینه استفاده نیز در صورتی که ضد رقابتی تشخیص داده شود حکم به بطلانش داده می‌شود.

۲. محدودیت زمینه استفاده در حقوق ایران و فقه امامی

در حقوق ایران محدودیت زمینه استفاده می‌تواند در ضمن قرارداد مجوز بهره‌برداری حق اختراع درج شود. در این صورت این نوع محدودیت شرط ضمن عقدی است که بر مجوزگیرنده اعمال می‌شود. چنین شرطی با توجه به ماده ۲۳۴ قانون مدنی از نوع شرط فعل منفی است که مجوزگیرنده را در استفاده از اختراع در دیگر زمینه‌ها ممکن منع می‌کند. از نظر مقررات قانون مدنی، اصولاً این شرط از شروط باطل یا مبطل عقد مندرج در مواد ۲۳۲ و ۲۳۳ قانون مدنی نیست. بنابراین می‌توان گفت که در حالت عادی محدودیت زمینه استفاده با توجه به قانون مدنی از شروط صحیح ضمن عقد است؛ اما اگر محدودیت زمینه استفاده به گونه‌ای باشد که مانع بهره‌برداری مد نظر طرفین شود، باید آن را خلاف مقتضای عقد و مشمول بند یک ماده ۲۳۳ و در نتیجه باطل بدانیم.

با توجه به ضرورت معلوم و معین بودن موضوع قرارداد که در مورد شروط ضمن عقد هم جاری است، لازم است محدودیت زمینه استفاده به طور مشخص در قرارداد بیان شود. دلیل اینکه فقهای امامی معلوم و معین بودن را در مورد موضوع قرارداد ضروری دانسته‌اند، جلوگیری از غرری شدن معامله بوده است (برای نمونه ر.ک: محقق اردبیلی، ۱۴۱۱ق، ص ۱۷۴؛ وحید بهبهانی، ۱۴۱۱ق، ص ۱۲۳؛ نجفی، ۱۳۶۸، ص ۴۱۷).

محدودیت زمینه استفاده نوعی سلب حق هم محسوب می‌شود؛ زیرا مجوزگیرنده اصولاً می‌تواند هر نوع بهره‌برداری را از اختراع تحت مجوز انجام دهد، اما با تعیین محدودیت، وی در واقع حق اجرای برخی از این بهره‌برداری‌ها را از خود سلب می‌کند. از آنجاکه این سلب حق نسبت به یک یا چند زمینه بهره‌برداری است، می‌توان آن را جزئی و مشمول ماده ۹۵۹ قانون مدنی بدانیم. طبق این ماده: «هیچ‌کس نمی‌تواند به طور کلی حق تمتع و یا حق اجرای تمام یا قسمتی از حقوق مدنی را از خود سلب کند». سلب جزئی حق در فقه امامی هم مورد پذیرش قرار گرفته است (نراقی، ۱۴۱۷ق، ص ۱۴۶؛ نایینی، ۱۳۷۳، ص ۱۰۵).

با توجه به اینکه محدودیت زمینه استفاده دارای آثار ضد رقابتی است، باید بر اساس قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی (قانون اجرا) بررسی شود. این قانون در ماده ۵۱ مقرر می‌دارد که حقوق و امتیازات انحصاری ناشی از مالکیت فکری نباید موجب نقض مواد ۴۴

تا ۴۸ این قانون شود. بنابراین اعمال محدودیت زمینه استفاده که از حقوق و امتیازات دارنده اختراع است، تحت این ماده بررسی می‌گردد. مواد ۴۴ تا ۴۸ که در ماده ۵۱ به آنها ارجاع شده است، اعمال ضد رقابتی را بیان می‌کند؛ بدین صورت که ماده ۴۴ اعمال دو یا چند جانبه را بیان می‌کند که قراردادهای مجوز بهره‌برداری نیز می‌توانند مشمول این ماده قرار گیرند. طبق این ماده:

هر گونه تبانی از طریق قرارداد، توافق و یا تفاهم (اعم از کتبی، الکترونیکی، شفاهی و یا عملی) بین اشخاص که یک یا چند اثر زیر را به دنبال داشته باشد، به نحوی که نتیجه آن بتواند اخلال در رقابت باشد ممنوع است:

۱. مشخص کردن قیمت‌های خرید یا فروش کالا یا خدمت و نحوه تعیین آن در بازار به طور مستقیم یا غیر مستقیم؛
 ۲. محدود کردن یا تحت کنترل در آوردن مقدار تولید، خرید یا فروش کالا یا خدمت در بازار؛
 ۳. تحمیل شرایط تبعیض آمیز در معاملات همسان به طرف‌های تجاری؛
 ۴. ملزم کردن طرف معامله به عقد قرارداد با اشخاص ثالث یا تحمیل کردن شروط قرارداد به آنها؛
 ۵. موکول کردن انعقاد قرارداد به قبول تعهدات تکمیلی توسط طرف‌های دیگر که بنا بر عرف تجاری با موضوع قرارداد ارتباطی ندارد؛
 ۶. تقسیم یا تسهیم بازار کالا یا خدمت بین دو یا چند شخص؛
 ۷. محدود کردن دسترسی اشخاص خارج از قرارداد، توافق یا تفاهم به بازار؛
- تبصره: قراردادهای میان تشکل‌های کارگری و کار فرمایی به منظور تعیین دستمزد و مزایا، تابع قانون کار است.

در این ماده مانند قوانین اتحادیه اروپا و امریکا درباره حقوق رقابت، به طور مستقیم از محدودیت زمینه استفاده نام برده نشده است، ولی با توجه به آثاری که این نوع محدودیت می‌تواند داشته باشد لازم است مشخص کنیم که محدودیت زمینه استفاده، کدامیک از این آثار را می‌تواند داشته باشد.

از آنجاکه محدودیت زمینه استفاده در مواردی به تقسیم بازار می‌انجامد یا راه ورود به بازار را برای اشخاص ثالث محدود می‌کند، می‌توان به استناد بندهای ۶ و ۷ ماده ۴۴ به ضد رقابتی بودن این نوع محدودیت پی برد (صادقی و محمودی، ۱۳۸۶، ص ۲۷۲). با توجه به اینکه محدودیت زمینه استفاده ممکن است استفاده از یک اختراع را در یک بازار محصول ممنوع کند، این امر در

واقع بازار را بین مجوزدهنده و مجوزگیرنده تقسیم می‌کند. با وجود چنین توافقی اشخاص ثالث هم ممکن است برای ورود به بازار مورد نظر با مشکل روبه‌رو شوند.

ممنوعیت مطلق محدودیت زمینه استفاده به ضرر دارندگان حق اختراع است و می‌تواند انگیزه آنها را در اعطای مجوز بهره‌برداری به دیگران از بین ببرد که نتیجه این امر عدم انتشار فناوری و عدم دسترسی مصرف‌کنندگان به فناوری موجود در اختراع است و این نتیجه مطلوبی نیست. همان‌طور که در اتحادیه اروپا و امریکا نیز اشاره شده، این شرط آثاری دارد که برای رقابت سودمند است. پس باید در مورد ضدرقابتی بودن این نوع محدودیت با احتیاط بیشتری عمل کرد و به صرف وجود چنین محدودیتی آن را برای رقابت مضر ندانست. لذا برای تشخیص ضدرقابتی بودن این نوع محدودیت باید با توجه به آثاری که قرارداد در بازار به جا می‌گذارد، مورد به مورد تصمیم گرفت. قانون اجرا به طور کلی این امر را مد نظر قرار داده و در صدر ماده ۴۴، لزوم اثبات آثار ضدرقابتی توافقات یا همان اخلاف در رقابت را مقرر داشته است.

محدودیت زمینه استفاده اگر به صورت غیرمنصفانه باشد، مشمول قسمت دو از بند ط ماده ۴۵ قانون مذکور یعنی سوءاستفاده از وضعیت اقتصادی مسلط خواهد بود (برای مطالعه بیشتر درباره سوءاستفاده از وضعیت اقتصادی مسلط، ر. ک عبدی‌پور، ۱۳۸۸، ص ۱۲۵ به بعد). چنین رفتاری به موجب صدر ماده مذکور فی‌نفسه ضدرقابتی و ممنوع است.

ضمانت اجراهای محدودیت زمینه استفاده در صورتی که ضدرقابتی تشخیص داده شود، در ماده ۵۱ قانون اجرا مشخص شده است. این ضمانت‌ها که شورای رقابت اختیار انتخاب یک یا چند مورد از آنها را دارد، به قرار زیرند:

الف) توقف فعالیت یا عدم اعمال حقوق انحصاری از جمله تحدید دوره اعمال حقوق انحصاری؛

ب) منع طرف قرارداد، توافق یا مصالحه مرتبط با حقوق انحصاری از انجام تمام یا بخشی از شرایط و تعهدات مندرج در آن؛

ج) ابطال قراردادها، توافقی‌ها یا تفاهم مرتبط با حقوق انحصاری در صورت مؤثر نبودن تدابیر موضوع بندهای «الف» و «ب».

در بین ضمانت اجراهای مقرر در این ماده، ضمانت اجراهای الف و ب ضمانت اجراهای اصلی تشخیص داده شده‌اند و ضمانت اجرای مقرر در بند ج در صورت مؤثر نبودن دو ضمانت اجرای اول اعمال خواهد شد. ضمانت اجرای مقرر در بند الف ضمانت اجرای بسیار سنگینی

است که ممکن است با نوع محدودیتی که در قرارداد وجود دارد تناسب نداشته باشد؛ اما به نظر می‌رسد که ضمانت اجرای بند ب برای محدودیت زمینه استفاده مناسب باشد و می‌تواند مجوزگیرنده را از شرط محدودکننده‌ای که مقرر شده است برهاند. در مورد بند ج نیز بهتر است که قانون‌گذار امکان اعمال ضمانت اجرای ابطال قرارداد را به‌تنهایی فراهم کند؛ زیرا در بعضی موارد ابطال قرارداد می‌تواند راه‌گشا باشد.

نتیجه‌گیری

محدودیت زمینه استفاده، شرطی در قرارداد مجوز بهره‌برداری است که بر اساس آن، مجوزدهنده حق اختراع حدود و حوزه‌ای را که مجوزگیرنده مجاز به استفاده از پروانه اختراع است مشخص، و به‌نوعی بهره‌برداری از آن را محدود می‌کند. از آنجاکه این شرط برای مجوزگیرنده محدودیت‌هایی را ایجاد می‌کند، احتمال می‌رود به رقابت آزاد در بازار آسیب برساند و سبب کاهش آن شود. لذا لازم است قوانین ضد انحصار نسبت به آن اعمال شود. در عین حال، محدودیت زمینه استفاده این ظرفیت را دارد که استفاده‌های مفرط از اختراع را کاهش دهد و همچنین دارنده حق اختراع را به اعطای مجوز بهره‌برداری و در نتیجه اشاعه فناوری در بازار تشویق کند که مسلماً این موارد به ایجاد و توسعه رقابت در بازار کمک می‌کند. بنابراین برای محدودیت زمینه استفاده، آثار سودمندی برای رقابت نیز بیان کرده‌اند که این امر ضد رقابتی بودن این نوع محدودیت در همه موارد را در معرض تردید قرار می‌دهد. در اتحادیه اروپا معمولاً زمانی محدودیت‌های زمینه استفاده ضد رقابتی و مشمول بند اول ماده ۱۰۱ معاهده عملکرد می‌شود که یک یا چند محدودیت زمینه استفاده نابرابر بین رقبا اعمال شود. چنین قراردادهایی معمولاً تا بیست درصد سهم بازار مشمول معافیت می‌شوند؛ اما محدودیت زمینه استفاده برابر بین رقبا بعید است که مشمول بند ۱ ماده ۱۰۱ شود. محدودیت زمینه استفاده در بین غیر رقبا به دلیل آثار رقابتی که می‌تواند داشته باشند بعید است که مشمول بند ۱ ماده ۱۰۱ شود. در حقوق امریکا محدودیت زمینه استفاده سابقاً در رویه قضایی این کشور مطرح، و حکم به مشروعیت قرارداد متضمن این نوع محدودیت داده شده است؛ ولی اگر این قراردادها به تقسیم بازار یا ایجاد کارتل منجر شوند، مقررات ضد انحصار بر آنها اعمال می‌شود. با توجه به داشتن فواید رقابتی، محدودیت زمینه استفاده در حقوق ایران اصولاً با مشکلی روبه‌رو نیست؛ اما از آنجاکه این نوع محدودیت در مواردی منجر به تقسیم بازار می‌شود و همچنین راه ورود اشخاص ثالث به بازار را محدود می‌کند، می‌توان با توجه به ماده ۴۴ قانون اجرا در این

موارد به ممنوعیت این شرط حکم داد. از آنجاکه این محدودیت نوعی شرط ضمن عقد است، باید شرایط اساسی صحت قراردادها از جمله معلوم و معین بودن زمینه استفاده را محقق کند تا در حقوق قراردادها و فقه امامی نیز پذیرفته شود. همچنین این محدودیت باید جزئی باشد؛ زیرا در قانون مدنی ایران و فقه امامی سلب حق به طور کلی ممنوع اعلام شده است.

منابع

۱. صادقی، محمود، و محمودی، اصغر (۱۳۸۶)، تعامل و هم‌زیستی قراردادهای پروانه بهره‌برداری از حقوق مالکیت فکری با حقوق رقابت، فصلنامه پژوهش‌های بازرگانی. ۴۱: ۲۴۹-۲۸۲.
۲. عبدی پور، ابراهیم (۱۳۸۸). سوءاستفاده از وضعیت اقتصادی مسلط، حقوق اسلامی. ۲۱ ص ۱۵۵-۱۲۵.
۳. غفاری فارسانی، بهنام (۱۳۹۳). حقوق رقابت و ضمانت اجراهای مدنی آن. تهران: میزان.
۴. قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی ۱۳۸۷.
۵. قانون مدنی.
۶. محقق اردبیلی (۱۴۱۱ق). مجمع الفائدة والبرهان. جلد ۸. قم: مؤسسه نشر اسلامی.
۷. ناینی، محمدحسین (۱۳۷۳ق). منية الطالب في حاشية المكاسب. جلد ۸. قم: المكتبة المحمدية.
۸. نجفی، شیخ محمدحسن (۱۳۶۸). جواهر الکلام. جلد ۲۲. تهران: دارالکتب الاسلامیه.
۹. نراقی، مولی احمد (۱۴۱۷ق). عوائد الایام فی بیان قواعد الاحکام. قم: دفتر تبلیغات اسلامی.
۱۰. وحید بهبهانی، محمدباقر (۱۴۱۷ق). حاشیه مجمع الفائدة والبرهان. بی‌جا: مؤسسه العلامة المجدد الوحید البهبهانی.
11. Baumgartner, Anna Maria (2013). *Antitrust Issues In Technology Transfer: A Comparative Legal Analysis of Patent Licensing in the EU and The U.S*, Stanford-Vienna, TTLF Working Papers. N.18.,
12. *EU Case: Windsurfing International v. Commission* 193/83 [1986] ECR 611
13. Guidelines on the application of Article 101 of the TFEU to technology transfer agreements, *Official Journal of the European Union*. 2014/C 89/03.
14. Meyers, Thomas C. (1991). Field-of-Use Restriction as Precompetitive Elements in Patent and Know-How Licensing Agreements in the United State and the European Communities, *Northwestern Journal of International Law & Business*. 12.
15. Rättzén, Mattias (2014). The Distinction and Legality of Field of Use and Customer Restrictions in Patent License Agreements in the EU and the

U.S., available at: http://www.academia.edu/7255997/The_Distinction_and_Legality_of_Field_of_Use_and_Customer_Restrictions_in_Patent_License_Agreements_in_the_EU_and_the_U.S. Last visited: 6/18/2018.

16. United States Sherman Act (1890).
17. ***Technology Transfer Block Exemption Regulation*** (Regulation 316/2014).
18. Treaty on the Functioning of the European Union (TEFU).
19. U.S. Department of Justice and the Federal Trade Commission, 2017, ***Antitrust Guidelines for the Licensing of Intellectual property***.
20. US Case: General Talking Picture Crop. v. Western Electric Co., 304 U.S. 175(1938).
21. Van Bael, Ivo& Bellis Jean-Francois, (2005). ***Competition Law of the European Community***, Netherlands, Kluwer Law International.